

Rijksgebouwendienst
Ministerie van Volkshuisvesting,
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Percentageregeling beeldende kunst

Beschrijving van de regeling en de procedure voor de realisatie van beeldende kunst in opdracht van de Rijksgebouwendienst

Uitgave: Versie 1.1

Percentageregeling beeldende kunst

Beschrijving van de regeling en de procedure voor de realisatie van beeldende kunst in opdracht van de Rijksgebouwendienst

Inhoudsopgave

Inleiding	03
De percentageregeling	05
Reikwijdte	05
Kunstabudget	06
Honorarium en uitvoeringskosten	07
Taken en verantwoordelijkheden	08
Procesbeschrijving	12
Initiatief- en definitiefase	12
Realisatiefase	15
Procedure m.b.t. de overdracht van de realisatiefase naar de beheerfase	20
Beheerfase	20
De percentageregeling bij DBFMO-contracten	22
Afstoot, sloop en herplaatsing van kunstwerken	24
Bijlagen	26
Kunstabudget en honorarium	26
BTW-tarieven	27
Betalingstermijnen	29
Stroomschema's kunstbeheer	30
Auteursrecht	34
Definities	36
Literatuurverwijzing	38

Inleiding

In 1951 werd op initiatief van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (OK&W) door de ministerraad als onderdeel van het rijksbeleid voor cultuur de kern van de huidige percentageregeling voor gebouwen in beheer van de Rijksgebouwendienst vastgesteld. De eigenlijke tekst van het besluit is zeer summier en op enkele punten minder duidelijk; na enige jaren bleek de regeling ook niet goed aan te sluiten bij de wensen die speelden in de maatschappij en bij de ambtelijke cultuurwereld. Vanaf het begin speelde de Rijksbouwmeester een centrale rol bij de uitvoering.

De Rijksoverheid preciseerde en actualiseerde de regeling voor de eerste keer in 1963 via de officiële brochure Decoratieve aankleding van rijksgebouwen en scholen (uitgave ministerie van OK&W).

Maar in de roerige jaren 60 groeide de kritiek op omvang, inhoud en uitvoering van de regeling. In 1974 werd hierop door de Raad van Cultuur voor de minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (CRM) het Rapport van de studiecmissie Percentageregelingen opgesteld.

Als vervolg daarop werd door de minister de Werkgroep Beeldende Kunst Rijksgebouwen in het leven geroepen (Commissie Gruijters), die in 1977 de Nota Kunst bij Rijksgebouwen presenteerde.

De minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, waaronder de

Rijksgebouwendienst ressorteerde, nam het merendeel van de aanbevelingen van beide stukken over en besloot - op hoofdlijnen - het volgende: de toepassing van de Rijksregeling werd verbreed, zodat in principe bij alle projecten van de Rijksgebouwendienst voor bouw en renovatie de regeling geldend werd. Ook werd een glijdende schaal van percentages voor de bepaling van het kunstbudget geïntroduceerd, afhankelijk van de totale bouwsom. Verder werden toepassing en beleid inhoudelijk mede toevertrouwd aan een rondom de Rijksbouwmeester geformeerde groep van Adviseurs Beeldende Kunst, die zelf als beeldend kunstenaar actief waren. Ten slotte diende er een documentatiebestand bijgehouden te worden en zou de Rijksgebouwendienst regelmatig informatie over de gerealiseerde projecten openbaar maken.

Op enige details na is de nieuwe opzet van de Rijksregeling die de ministers verantwoordelijk voor Cultuur en voor Rijksgebouwen circa 25 jaar geleden opstelden tot op heden bewaard gebleven. In het Besluit Rijksgebouwendienst 1999 is ook nog eens duidelijk geformuleerd dat bij de Rijksgebouwendienst de taak ligt van de bevordering en bewaking van de kwaliteit van de (...) beeldende kunst bij het tot stand brengen, het wijzigen en het beheren van de

gebouwen, werken en terreinen waarover de zorg van de Dienst zich uitstrekt (art.3 sub g).

De uitwerking van de Percentageregeling beschreven in dit handboek is het resultaat van een nota van de voormalige directie Advisering en Onderzoek van de Rijksgebouwendienst (DAO, HB/90, 109d.d. 25 april 1990) waarin aan het toen feitelijk als directieraad fungerende Beleidsoverleg Rijksgebouwendienst (BOR) een nieuwe systematiek werd voorgelegd voor uitvoering van de regeling binnen de Rijksgebouwendienst. In december 2007 is het in overleg met vertegenwoordigers van alle directies van de Rijksgebouwendienst aangepast tot zijn huidige vorm.

De percentageregeling

Reikwijdte

Gebouwen in eigendom van de Rijksgebouwendienst

De percentageregeling voor beeldende kunst bij rijksgebouwen geeft aan dat bij nieuwbouw, verbouw of koop van rijksgebouwen door of in opdracht van de Rijksgebouwendienst, kunst zal worden toegepast. De regeling wordt toegepast indien de totale bouwkosten groter zijn dan € 1.000.000,-.

Gebouwen gehuurd door de Rijksgebouwendienst

Bij (ver)bouw ten behoeve van rijkshuisvesting in een pand dat niet eigendom is van de Rgd, maar door de Rgd wordt gehuurd wordt de percentageregeling toegepast indien de totale bouwkosten van de verbouwing (inbouwpakket) groter zijn dan € 1.000.000,-

De Rijksgebouwendienst moet de eigenaar/verhuurder van het gebouw tijdig melden, dat de te realiseren beeldende kunst onder de Auteurswet valt en derhalve onder omstandigheden niet verplaatst, bewerkt of afgestoten kan worden zonder de instemming van de beeldend kunstenaar of diens erfgenamen en/of andere rechthebbenden. De toepassing van kunst bij ingehuurde gebouwen en terreinen kan daarom niet

worden afgedwongen. Indien de eigenaar/verhuurder niet instemt met de toepassing van kunst, zal de Rijksgebouwendienst:

- overgaan tot de realisatie van autonome en niet plaatsgebonden kunst of
- overgaan tot de realisatie van tijdelijke kunst voor de maximale duur overeenkomstig het huurcontract; in beide gevallen dient een passage in het contract voor de kunstopdracht opgenomen te worden voor de niet plaatsgebondenheid en/of tijdelijkheid van het kunstwerk.

Monumenten

De percentageregeling wordt ook toegepast bij de verbouwing van monumenten. Bij monumenten wordt de drempel gelegd op € 1.500.000,- van de bouwkosten, ongeacht de financieringsbron. De percentageregeling geldt dus ook voor projecten die worden gefinancierd met MEF-gelden.

Extra

Bij nieuwbouw, verbouw of koop van rijksgebouwen door of in opdracht van de Rijksgebouwendienst met bouwkosten minder dan € 1.000.000,- of bij huur met een inbouwpakket van minder dan € 1.000.000,- bouwkosten kan na toestemming van de gebruiker de percentageregeling worden toegepast:

- door het bijeenvoegen van de bouwsommen van een aantal kleinere vergelijkbare projecten

of

- bij projecten waarbij beeldende kunst om representatieve redenen gewenst is, zoals bouwwerken met een bijzondere culturele of historische waarde.

Uitzondering:

Op onderhoudswerkzaamheden is deze percentageregeling niet van toepassing.

Kunstabudget

De omvang van het beschikbaar te stellen kunstbudget wordt berekend aan de hand van de bouwkosten of het aankoopbedrag. Grond- of bijkomende kosten worden niet meegerekend. Het voor kunst bedoelde bedrag is opgenomen in de berekening van de huurlasten aan de klant van de Rijksgebouwendienst op basis van de investeringskosten. Het kunstbudget is daarmee onderdeel van het investeringsbudget.

Met uitzondering van bijzondere situaties zoals hierboven beschreven onder 'Extra', waarbij per geval de hoogte en financieringsbron van het kunstbudget wordt vastgelegd in overleg met de gebruikers, wordt het kunstbudget als volgt berekend:

- als de bouwkosten minder zijn dan € 1.000.000,- is er geen kunstbudget
- bij bouwkosten van € 1.000.000,- tot € 7.000.000,- bedraagt het kunstbudget 2%

- bij bouwkosten van € 7.000.000,- tot € 10.000.000,- bedraagt het kunstbudget 1% plus € 70.000,-

- bij bouwkosten hoger dan € 10.000.000,- bedraagt het kunstbudget 0,5 % plus € 120.000,-

Bij het kunstbudget dat bij de bepaling van de bouwkosten wordt vastgesteld moet vervolgens het normale BTW-tarief worden geteld tenzij inmiddels door of met instemming van de Rijksgebouwendienst juridische verplichtingen zijn aangegaan die in redelijkheid niet meer ongedaan kunnen worden gemaakt.

Er is dus een directe relatie tussen de hoogte van de bouwkosten en het kunstbudget. Indien op de investeringskosten moet worden bezuinigd kan een evenredige bezuiniging op het kunstbudget worden uitgevoerd. Voornemens tot meer dan evenredige bezuinigingen moeten schriftelijk worden voorgelegd aan de Rijksbouwmeester, die Daarover advies uitbrengt, zo nodig na het initiatief te hebben genomen tot het vinden van een evenwichtige oplossing. Als de kosten stijgen (meerwerk tijdens de bouw niet meegerekend) moet het kunstbudget naar boven toe worden bijgesteld.

Het kunstbudget is bestemd voor het tot stand brengen van in de architectuur geïntegreerde, plaatsgebonden en/of autonome kunst.

Het kunstbudget is niet bestemd voor het onderhoud van kunstwerken.

Het algemene onderhoudsbudget voor gebouwen, werken en terreinen dat de directie Beheer jaarlijks ontvangt, is eveneens bestemd voor het onderhoud van kunstwerken.

Bij onderhoudsgevoelige kunstwerken adviseert de Rijksbouwmeester na overleg met de directie Beheer, of bij wijze van uitzondering aanvullende separate budgettaire ruimte moet worden gezocht.

Kosten die voortvloeien uit de uitvoering van de Auteurswet bij gebouwen die worden verbouwd, afgestoten of afgebroken komen niet ten laste van het kunstbudget voor de uitvoering van de percentageregeling.

Bij sloop van een pand komen de kosten voor de herplaatsing van de aanwezige kunst ten laste van het leegstandbudget. Bij herontwikkeling worden de kosten meegeënumen in het heronwikkelingsproject.

Honorarium en uitvoeringskosten

Het kunstbudget wordt gesplitst in een deel voor het honorarium en een deel voor de uitvoeringskosten. Door middel van het honorarium wordt de artistieke inhoudelijke bijdrage van de beeldend kunstenaar betaald.

Daarnaast kan de kunstenaar zelf meewerken aan de uitvoering van het artistieke concept tot een feitelijke productie, het kunstwerk. Werkt de kunstenaar zelf mee aan de uitvoering, dan vallen de kosten voor deze arbeidsuren onder de uitvoeringskosten.

In het honorarium zijn de volgende bijkomende kosten opgenomen:

- reis- en verblijfkosten
- kosten voor modellen, maquettes, mock-ups en prototypes
- teken- en lichtdrukken of andere reproductiekosten van de tekeningen.

De hoogte van het honorarium wordt bepaald aan de hand van een percentage van het kunstbudget. Als vuistregel geldt dat het honorarium maximaal 31,45 % deel uitmaakt van het totale kunstbudget. Naarmate het kunstbudget groter is, neemt het honorariumpercentage af.

Het honorarium valt vervolgens uiteen in drie delen:

- een gedeelte voor het voorlopig ontwerp (1/3 deel van het honorarium);
- een gedeelte voor het definitieve ontwerp en eventueel het concept beheer en onderhoudsplan (2/3 deel van het totale honorarium minus het bedrag voor het voorlopig ontwerp);
- een gedeelte voor de vervaardiging van het kunstwerk zelf (restant van het honorarium) en het beheer en onderhoudsplan.

Een relatief groot gedeelte van het totale honorarium is bestemd voor het definitieve ontwerp. Dit wordt als redelijk beschouwd, enerzijds omdat de belangrijkste creatieve prestaties nu eenmaal in de ontwerpfase worden geleverd, anderzijds omdat het de praktijk is dat het vaste bedrag dat doorgaans voor het voorlopig ontwerp wordt afgesproken aan de lage kant is.

Voor zover van toepassing worden onder uitvoeringskosten de volgende kosten verstaan:

- voorbereidingskosten met betrekking tot bijvoorbeeld de fundering, breekwerk, het aanbrengen van een ondergrond etc.;
- de arbeidskosten van de kunstenaar;
- de kosten die verband houden met het inschakelen van derden;
- materialen;
- transport;
- opslag;
- verzekeringskosten die direct te maken hebben met de totstandkoming van het kunstwerk, zoals een CAR-verzekering, transportverzekering, etc.;
- de huur van hulpmiddelen, zoals apparatuur;
- eventuele huurkosten met betrekking tot een tijdelijk atelier;
- documentatiekosten;
- eventuele reis- en verblijfkosten van de kunstenaar tijdens de uitvoering;
- een eventuele vergoeding voor de overheadkosten van de kunstenaar;
- een reserve voor onvoorziene kosten;
- zodanige overige kosten die tussen de opdrachtgever en de kunstenaar overeengekomen zijn.

Taken en verantwoordelijkheden

De percentageregeling is niet puur een richtlijn, maar algemeen regeringsbeleid, dus ook een zaak van de huurder/gebruiker, oftewel de klant van de Rijksgebouwendienst. Opedrongen kunst werkt niet, de totstandkoming moet een zaak zijn van samenwerking en overtuiging, waarbij de kunstenaar, de huurder/gebruiker van het gebouw, de architect, en de Rijksgebouwendienst gesprekspartners zijn. De beeldende kunst bij rijksgebouwen moet daarom een uiting zijn van een gezamenlijke opvatting.

In deze paragraaf worden de taken en verantwoordelijkheden beschreven van de:

- accountmanager van de directie Front Office;
- portefeuillemanager van de directie Vastgoed;
- projectmanager van de directie Projecten;
- Rijksbouwmeester en de adviseur beeldende kunst;
- objectmanager van de directie Beheer;
- huurder/gebruiker

Accountmanager

De start voor de realisatie van beeldende kunst bij rijksgebouwen ligt besloten in de door de Rijksgebouwendienst met de huurder/gebruiker (=klant) overeengekomen investeringskosten voor nieuwbouw, verbouw of renovatie (offerte 2 van de Rijksgebouwendienst).

Het budget voor de toepassing van beeldende kunst is hierin vastgelegd. Het is daarom van belang dat de accountmanager van de directie Front Office van de Rijksgebouwendienst al bij de voorbereiding van een mogelijk bouwproject aandacht geeft aan de toepassing van beeldende kunst.

Portefeuillemanager

Bij toetsing van de kostenraming zal de portefeuillemanager nagaan of er een kunstbudget opgenomen is in de kostenraming. Als de berekening van het kunstbudget anders dan in deze procedurebeschrijving beschreven plaatsvindt of in het eerder genoemde uitzonderingsgeval van extra budget voor onderhoud, dient een schriftelijk verzoek te worden ingediend bij de Rijksbouwmeester die daarover zal adviseren.

Huurpand:

Bij het realiseren van een plaatsgebonden kunstwerk in een huurpand, moet de portefeuillemanager tijdig aan de eigenaar/verhuurder van het gebouw melden, dat de te realiseren beeldende kunst onder de Auteurswet valt en daarom onder omstandigheden niet verplaatst, bewerkt of afgestoten kan worden zonder de instemming van de kunstenaar of diens erfgenamen en/of andere rechthebbenden. De portefeuillemanager

draagt zorg voor de schriftelijke instemming van de eigenaar/verhuurder met de plaatsing van een kunstwerk, en een regeling voor het onderhoud van het kunstwerk, ook na de huurperiode.

Afstoot of sloop van een eigendomspand:

Bij afstoot of sloop van een eigendomspand zal de portefeuillemanager in overleg met het Atelier Rijksbouwmeester volgens de Auteurswet bepalen welke werken behouden blijven voor de collectie beeldende kunst. Daarna zal hij de kunstenaar of diens erven op de hoogte stellen van het genomen besluit, en de wijziging doorgeven aan de objectmanager.

Bij verkoop van een pand inclusief een kunstwerk zal de portefeuillemanager de nieuwe eigenaar op de hoogte stellen van de aanwezigheid van het betreffende kunstwerk, en hem wijzen op de Auteurswet.

De portefeuillemanager informeert de collectiemanager van het Atelier Rijksbouwmeester tijdig wanneer er plannen voor sloop of afstoot zijn.

Projectmanager

De projectmanager heeft de verantwoordelijkheid voor de berekening van het kunstbudget en de uitvoering van de toepassing van beeldende kunst. Hij zal hiertoe een kunstcommissie oprichten, en de voortgang van het project bewaken (geld, organisatie, tijd, informatie, kwaliteit).

Hij zal, als opdrachtgever aan de kunstenaar, de opdrachten voor de ontwerp- en uitvoeringsfase schriftelijk verstrekken aan

de kunstenaar, en de financiële en juridische zaken afhandelen.

Na realisatie zal de portefeuillemanager het project overdragen aan de directie Beheer. Hij zal ervoor zorgen dat de kunstenaar een beheer en onderhoudsplan levert aan de klant en Beheer.

Het is belangrijk om het werk goed te documenteren. Hiertoe zal de projectmanager uit het kunstbudget een bedrag voor fotografie reserveren (richtlijn ARbm 2009: €1000,-) dat niet in de kunstopdrachten is opgenomen, en na goedkeuring van de kunstadviseur rechtstreeks door de fotograaf kan worden gedeclareerd. De documentatie zal overgedragen worden aan de objectmanager, als onderdeel van de overdrachtsdocumenten, en aan de collectiemanager van het Atelier Rijksbouwmeester.

Rijksbouwmeester en de adviseur beeldende kunst

Voor de uitvoering van de percentageregeling beeldende kunst bij rijksgebouwen is de Rijksbouwmeester de inhoudelijk en beleidsverantwoordelijke. De adviseur beeldende kunst heeft als taak de Rijksbouwmeester te adviseren op het vlak van de toepassing van kunst bij rijksgebouwen en opereert inhoudelijk onder diens verantwoordelijkheid. Hij begeleidt de kunstenaar vanaf de fase van opdrachtverstrekking tot de uiteindelijke oplevering van het kunstwerk.

Daarnaast adviseert hij over:

- het samengaan van de toepassing van beeldende kunst en architectuur en omgeving;
- aard en omvang (formulering) van de opdrachten;
- de voordracht van kunstenaars
- de kwaliteit van de door de kunstenaars ingediende ontwerpen, voorstellen en resultaten;
- hij draagt zorg voor een goede samenwerking tussen alle partijen die bij de totstandkoming van het kunstwerk betrokken zijn.

De collectiemanager beeldende kunst adviseert over de instandhouding en het beheer van de collectie beeldende kunst bij rijksgebouwen. Hieronder vallen herplaatsingen, afstoot en voorkomende incidenten rondom kunstwerken uit de bestaande kunstcollectie.

Objectmanager

De objectmanager is verantwoordelijk voor het onderhoud en beheer volgens de Regeling taakverdeling beheer (RTB) na oplevering van het kunstwerk.

Na de presentatie van het voorlopig ontwerp zal indien hiertoe aanleiding is, door de kunstadviseur gevraagd worden naar een goed beheeradvies.

Na oplevering van een kunstwerk zal de objectmanager een beheer en onderhoudsplan van de projectmanager ontvangen. Hij spreekt de klant aan op het doen van het Dagelijks Beheer.

Hij zal de uitkomsten van de kunstinspecties opnemen in de meerjarige onderhoudsprognose zodat er planmatig onderhoud plaats kan vinden.

Bij sloop of afstoot van een pand zorgt de objectmanager voor inventarisatie van de aanwezige kunst. Hij zal de aanwezige gegevens in Projectwise vergelijken met de werkelijke situatie en de actuele stand van zaken doorgeven aan de gegevensbeheerder, zodat de nodige mutaties in Projectwise kunnen worden aangebracht. In overleg met de collectiemanager beeldende kunst en de directie vastgoed wordt bepaald welke werken er behouden blijven en (tijdelijk) herplaatst worden.

Bij herplaatsing van een kunstwerk zorgt de objectmanager voor plaatsing op de nieuwe locatie en documentatie van de oude en de nieuwe situatie. Als de herplaatsing deel uitmaakt van een project kan hij deze taken overdragen aan de projectleider.

Vermissing of verplaatsing van een kunstwerk wordt door de objectmanager gemeld bij de collectiemanager beeldende kunst van het Atelier Rijksbouwmeester en bij de gegevensbeheerder voor mutatie in Projectwise.

Huurder/gebruiker

De huurder/gebruiker is conform de RTB gehouden tot het Dagelijks Beheer van de kunst. Hiertoe heeft de klant een beheer en onderhoudsplan ontvangen van de projectmanager.

Procesbeschrijving

In deze paragraaf worden de processtappen beschreven, die leiden tot realisatie van het kunstwerk.

Achtereenvolgens worden behandeld:

de initiatief- en definitiefase:

- het berekenen en reserveren van het kunstbudget;
- het initiëren/opstarten van de kunstcommissie;
- het formuleren van de opdracht;
- het selecteren en voordragen van kunstenaars;
- het verstrekken van de opdracht.

de realisatiefase:

- het ontwerpen van het kunstwerk: de ontwerpfase;
- het realiseren van het kunstwerk: de uitvoeringsfase;
- het opleveren en overdragen van het kunstwerk.

de beheerfase:

- het beheer en onderhoud.

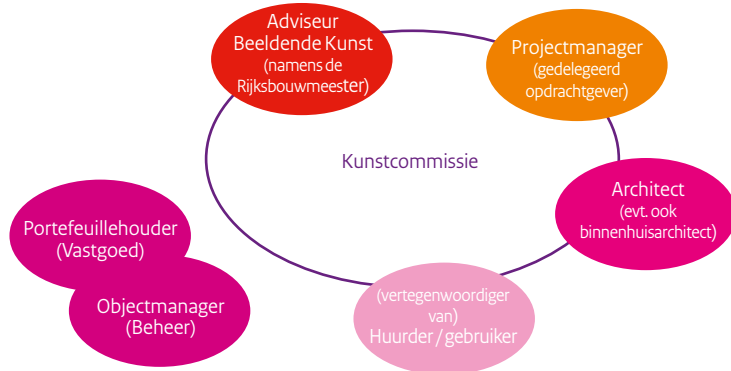
Initiatief- en definitiefase

Berekenen en reserveren van het kunstbudget

Het is de taak van de portefeuillemanager om bij de vaststelling van de bouwsom het budget voor de toepassing van kunst te berekenen. De projectmanager zal het budget reserveren, en meldt vervolgens het nieuwe project bij de Rijksbouwmeester, zodat er een adviseur beeldende kunst kan worden aangewezen die de procedure voor de realisatie van beeldende kunst in gang kan zetten. Deze procedure zal in de meeste gevallen in gang worden gezet op het moment dat er een voorlopig ontwerp voor de architectonische vormgeving van het gebouw ligt en zal voor het vervolgotraject zoveel mogelijk parallel lopen aan dit ontwerpproces zodat de integrale aanpak zowel organisatorisch als artistiek wordt bevorderd.

Initiëren/opstarten van de kunstcommissie

Bij elk bouwproject, waarbij uitvoering wordt gegeven aan de percentageregeling, wordt een kunstcommissie door de projectmanager ingesteld, waarin de projectmanager zelf, de architect, een vertegenwoordiging van de huurder/gebruiker en de adviseur beeldende kunst namens de Rijksbouwmeester zitting nemen, mogelijk

aangevuld met de verhuurder/eigenaar van het gebouw (in geval van gehuurde gebouwen).

Het is van belang dat de kunstcommissie zo wordt samengesteld dat zij voldoende draagvlak heeft en dat de leden die de huurder/gebruikers vertegenwoordigen bevoegd zijn om namens hun organisatie besluiten te nemen bij belangrijke beslismomenten binnen de te volgen procedure.

Formuleren van de opdracht

Een kunstwerk is het resultaat van een onafhankelijk creatief proces. De keuze voor een bepaalde kunstenaar betekent in de praktijk dan ook kiezen voor een bepaalde uitdrukking van beeldende kunst.

Het is daarom van groot belang dat de adviseur beeldende kunst in overleg met de overige leden van de kunstcommissie, voorafgaand aan het geven van een kunstopdracht door de opdrachtgever, zorgvuldig nagaat

welke vorm van beeldende kunst het meest zinvol is en welke voorwaarden hij aan het kunstwerk stelt.

Bij nieuwbouw, verbouw en renovatie van in te huren/ingehuurde gebouwen en terreinen wordt de opdrachtformulering ook met de eigenaar/verhuurder van het gebouw besproken. De volgende vragen spelen daarbij een rol:

Financieel kader:

- Wat is het beschikbare budget?

Ruimtelijk kader:

- Welke maten en volumes?
- Wat is de karakteristiek van de omgeving?
- Wat zijn eventuele kleur- of materiaaleisen?
- Bij voorkeur zullen kunstopdrachten worden gerealiseerd in publiek toegankelijke ruimten.

Inhoudelijk kader:

- Waar moet het kunstwerk over gaan, naar verwijzen? Moet het kunstwerk iets of iemand uitbeelden?
- Wat moet het kunstwerk oproepen bij de beschouwer? Moet een bepaalde gedachte tot uitdrukking worden gebracht?
- Wat is de eventuele secundaire functie van het kunstwerk?

Onderhoudskader:

- In hoeverre moet het onderhoudsarm en vandalismebestendig zijn?
- Welke minimale levensduur heeft de kunstcommissie voor het kunstwerk voor ogen?

Alle criteria waaraan het kunstwerk moet voldoen en die bij de beoordeling een rol spelen, moeten duidelijk opgenomen worden in de opdrachtformulering.

De opdrachtformulering in het contract is de essentie van de overeenkomst tussen de opdrachtgever en de kunstenaar.

Selecteren en voordragen van kunstenaars

Bij bouwprojecten waarbij het kunstbudget gelijk of hoger is dan de drempelwaarde van de Europese aanbesteding wordt per opdracht een oproep geplaatst conform de Europese richtlijnen.

Kunstenaars worden daarin opgeroepen documentatie toe te sturen, die relevant is in het kader van de omschreven opdracht. De projectmanager beslist op advies van de kunstcommissie, uit de binnengekomen documentatie welke kunstenaars hij geschikt acht voor de opdracht. Artistieke

kwaliteit, stijl, techniek en de verwachting of de kunstenaar een zodanige opdracht aan kan, spelen een rol bij het formuleren van geschiktheidseisen en selectiecriteria.

Bij bouwprojecten waarbij het kunstbudget lager is dan de drempelwaarde van de Europese aanbesteding, vindt er geen open inschrijvingsprocedure plaats. In zo'n geval wordt een aantal beeldende kunstenaars geselecteerd uit het beschikbare documentatie- en werkarchief van de Rijksbouwmeester. Via een jaarlijkse advertentie kunnen beeldende kunstenaars documentatie toesturen over hun werk om zo opgenomen te worden in dit documentatie- en werkarchief om in aanmerking te komen voor een kunstopdracht. In zeer incidentele gevallen wordt, ondanks dat het kunstbudget lager is dan de drempelwaarde van de Europese aanbesteding, voor een opdracht een advertentie geplaatst. Hier gaat het om belangrijke bouwprojecten en/of een extra oproep voor kunstenaars met een bepaalde artistieke kwaliteit en stijl.

De adviseur beeldende kunst adviseert de Rijksbouwmeester over de selectie en voordracht van kunstenaars. De adviseur beeldende kunst voert vervolgens overleg met de leden van de kunstcommissie en mogelijk andere betrokkenen over de uiteindelijke keuze van de kunstenaar. Bij de uiteindelijke keuze is het belangrijk dat geen van de partijen na het besluit onoverkomelijke bezwaren blijft houden tegen de keuze van de kunstenaar of de te realiseren kunst.

Soms wordt in deze fase aan enkele geselecteerde kunstenaars opdracht gegeven voor een ideeënschets (ook wel studieopdracht). Ideeënschetsen worden gevraagd, als er geen keuze kan worden gemaakt uit de voorgedragen kunstenaars of als er een duidelijker inzicht dient te worden verkregen over de benadering van verschillende kunstenaars van de opdrachtsituatie.

Een ideeënschets is een ruwe, niet uitgewerkte notitie, die een summier doch helder inzicht moet geven over wat de kunstenaar voor ogen staat.

Ideeënschetsen zijn in feite de kern van de ontwerpopdracht en worden financieel gehonoreerd. Ideeënschetsen waar geen opdracht op volgt worden gehonoreerd met een bedrag van 15% van het totale honorarium, met een minimum van € 750,-.

Vervolgens kunnen de definitieve keuze voor een kunstenaar, de praktische randvoorwaarden, de inhoudelijke en financiële kaders en de opleveringsdatum van de opdracht door de kunstcommissie worden vastgesteld.

In gevallen van Europese aanbesteding zal via de selectie – (en gunnings)criteria een vergelijkbare kwaliteit worden nagestreefd.

Verstrekken van de opdracht

De geselecteerde kunstenaar wordt verzocht een voorstel te maken waarin onder meer een financiële begroting voor de realisatie van de kunsttoepassing is opgenomen. Op grond daarvan wordt de overeenkomst tot opdracht voor het ontwerp van beeldende kunst bij rijksgebouwen opgemaakt.

Dit contract verdeelt de ontwerpfase in twee fases: het voorlopig ontwerp en het definitief ontwerp. Na goedkeuring van het definitief ontwerp volgt dan de overeenkomst tot opdracht voor het vervaardigen van beeldende kunst bij rijksgebouwen. Dit contract beschrijft de afspraken voor de uitvoeringfase en de uiteindelijke oplevering van het kunstwerk.

Realisatiefase

Ontwerpen van het kunstwerk

Voorlopig ontwerp

Het voorlopig ontwerp is de uitwerking van de ideeënschets. Deze is nader uitgewerkt en preciezer in detaillering en materiaalkeuze. Het dient als discussiestuk tussen kunstcommissie en de kunstenaar. Een voorlopig ontwerp kan bestaan uit tekeningen, maquettes, modellen, (kleur)monsters en een schriftelijke (bijvoorbeeld over de te gebruiken materialen) en/of mondelinge toelichting. Het voorlopig ontwerp omvat een globale raming van de te verwachten kosten inclusief BTW voor de realisatie van het kunstwerk, uitgesplitst in een honorariumdeel en een deel voor de uitvoering van het kunstwerk.

De kunstenaar is verplicht het voorlopig ontwerp uiterlijk op de overeengekomen datum in te dienen. De kunstcommissie zal het voorlopig ontwerp beoordelen. De beoordeling zal geschieden aan de hand van de criteria die bij de opdracht aan de kunstenaar zijn gesteld. De adviseur beeldende

kunst zal de beoordeling door de kunstcommissie schriftelijk aan de kunstenaar bevestigen.

De kunstcommissie kan het voorlopig ontwerp:

- goedkeuren
- of
- gemotiveerd afkeuren en de kunstenaar in de gelegenheid stellen om het voorlopig ontwerp aan te passen
- of
- gemotiveerd afkeuren en adviseren de overeenkomst te beëindigen.

Indien de kunstcommissie het voorlopig ontwerp afkeurt en de kunstenaar daarbij in de gelegenheid stelt het voorlopig ontwerp aan te passen, zullen de kunstcommissie en de kunstenaar een datum vaststellen waarop het aangepast voorlopig ontwerp zal worden ingediend, tenzij de kunstenaar zelf besluit af te zien van het maken van een aangepast voorlopig ontwerp.

De adviseur beeldende kunst zal de kunstenaar concrete aanwijzingen geven voor het aanpassen van het voorlopig ontwerp.

Indien de kunstenaar overgaat tot het maken van een aangepast voorlopig ontwerp heeft de kunstenaar geen recht op een aanvullende vergoeding, tenzij schriftelijk anders wordt overeengekomen.

Als ook het aangepaste voorlopig ontwerp door de kunstcommissie wordt afgewezen, zal zij de opdrachtgever adviseren de overeenkomst te beëindigen. De kunstenaar heeft bij beëindiging van de opdracht wel

recht op het honorariumdeel voor het voorlopig ontwerp.

Indien de kunstcommissie het voorlopig ontwerp heeft goedgekeurd, zal de kunstcommissie met de kunstenaar nadere afspraken maken over de vervaardiging en de presentatie van het definitief ontwerp.

Definitief ontwerp

Het definitief ontwerp moet zorgvuldig en volledig zijn. Alle technische en financiële aspecten moeten beschreven worden. Onvolledige aantekeningen kunnen leiden tot een zowel in aanzien als in kwaliteit slecht kunstwerk. Bovendien dienen ook alle bijkomende zaken op papier te worden gezet.

Indien en voor zover van toepassing omvat het definitieve ontwerp:

- werktekeningen;
- constructieberekeningen en bouwkundige voorzieningen;
- een indicatie over de uitvoerbaarheid;
- een definitieve begroting, uitgaande van reële prijsaanbiedingen en voorzien van de desbetreffende leveringsvoorwaarden;
- een uitvoeringsplan met vermelding van wie welke gedeelten van het ontwerp zal uitvoeren;
- een planningsvoorstel
- een betalingsregeling voor het uitvoeringsbudget;
- een concept beheer en onderhoudsplan;
- een voorstel met betrekking tot de visuele documentatie van het kunstwerk;

Tenzij anders overeengekomen draagt de kunstenaar zorg voor het verkrijgen van de eventueel noodzakelijke (al dan niet schriftelijke) goedkeuring van gemeentelijke diensten en/of overige instanties.

De kunstenaar is verplicht het definitief ontwerp uiterlijk op de overeengekomen datum in te dienen. De adviseur beeldende kunst zal het ingediende definitief ontwerp beoordelen aan de hand van de overeengekomen criteria en het goedgekeurde voorlopig ontwerp. Na eventuele aanpassingen op aanwijzing van de adviseur beeldende kunst volgt een presentatie aan de kunstcommissie, waarin een nadere toelichting wordt gegeven op het definitief ontwerp. De kunstcommissie kan in haar eindoordeel gemotiveerde voorstellen doen voor aanpassingen van het definitief ontwerp. De adviseur beeldende kunst zal het eindoordeel van de kunstcommissie schriftelijk aan de kunstenaar bevestigen (kopie aan de kunstcommissie).

Als ook het aangepaste definitief ontwerp door de kunstcommissie wordt afgewezen, zal zij de opdrachtgever adviseren de overeenkomst te beëindigen. De kunstenaar heeft bij beëindiging van de opdracht wel recht op het honorariumdeel voor het definitief ontwerp.

Goedkeuring van het definitief ontwerp omvat mede de goedkeuring van een begroting.

Een begroting bestaat uit de volgende onderdelen:

- de offerte van de hoofdaannemer (materialen, arbeidskosten, etc.);
- de begroting van onderdelen, die de kunstenaar zelf uitvoert; dit alleen indien deze werkzaamheden niet in de begroting van de hoofdaannemer zijn opgenomen;
- verdere kosten als verzekeringen, opslag en transport, huur hulpmiddelen, documentatie en fotografie (indien van toepassing) en alle kosten die gemaakt worden voor de totstandkoming van het kunstwerk en niet onder het honorarium vallen.

Teneinde een goed onderhoud na oplevering van het kunstwerk te kunnen verrichten, is het noodzakelijk dat de objectmanager door de kunstadviseur wordt betrokken bij de opstelling van het concept beheer en onderhoudsplan.

Indien de kunstcommissie het definitief ontwerp heeft goedgekeurd, zal de opdrachtgever een overeenkomst sluiten met de kunstenaar voor de vervaardiging het kunstwerk.

Vervaardigen van het kunstwerk

Uitvoering

Deze fase is voor elke opdracht verschillend. Sommige kunstwerken worden elders voorbereid en daarna geruisloos in een dag geplaatst. Andere kunstwerken worden geheel ter plekke vervaardigd.

Soms heeft men wekenlang een kunstenaar over de vloer of een groep bouwvakkers met luidruchtige apparaten. Het is goed al tijdens de ontwerpfase hiermee rekening te houden in verband met de impact die

het plaatsen van kunstwerken heeft op het bedrijfsproces van de klant.

Vanaf dit moment moeten er dingen praktisch geregeld worden. Er is een goede afstemming tussen de projectmanager, de adviseur beeldende kunst, de architect, kunstenaar en de klant/gebruiker nodig.

Onder de uitvoering wordt verstaan:

- het uitbesteden van onderdelen van het kunstwerk bij derden;
- het (doen) vervaardigen van het kunstwerk;
- het in nauw overleg met de opdrachtgever coördineren en begeleiden van de uitvoering van de opdracht;
- het verzorgen van de eindoplevering;
- Het verkrijgen van de vereiste publiekrechtelijke en privaatrechtelijke toestemmingen van overheid en derden.

De kunstenaar heeft hierin de eindverantwoordelijkheid voor de juiste uitvoering van het kunstwerk. Dit geldt ook als de kunstenaar hierbij andere partijen inschakelt. Als de kunstenaar op eigen naam opdrachten aan bijvoorbeeld een aannemer geeft, is het de kunstenaar die ten opzichte van de opdrachtgever aansprakelijk is voor fouten en nalatigheden van die aannemer.

Eerste oplevering

De eerste oplevering bestaat uit een schriftelijke kennisgeving van de kunstenaar aan de opdrachtgever dat het kunstwerk vervaardigd en/of geplaatst is in overeenstemming met het definitief ontwerp en dat het

kunstwerk gereed is voor de keuring door de kunstcommissie.

De opdrachtgever is verplicht om het kunstwerk zo spoedig mogelijk te keuren en de kunstenaar schriftelijk in kennis te stellen van de aanvaarding of afkeuring van het vervaardigde en/of geplaatste kunstwerk.

Indien het kunstwerk afwijkt van wat mocht worden verwacht op basis van het definitief ontwerp, zal de opdrachtgever in overleg met de adviseur beeldende kunst de kunstenaar aanwijzingen geven voor aanpassingen die de kunstenaar voor de aanvaarding dient te maken.

De kunstenaar dient een goed beheer en onderhoudsplan te leveren, onderverdeeld in dagelijks (klein) en planmatig (groot) onderhoud. In de onderhoudsinstructie wordt onder andere beschreven:

- het materiaalgebruik;
- de (chemische samenstelling van de) gebruikte materialen;
- de toegepaste technieken;
- kleurnummers van toegepaste kleuren;
- de methode van schoonmaken;
- namen en adressen van bedrijven die bij de uitvoering van het kunstwerk betrokken waren (bedieningsinstructie van afspeelapparatuur (bijvoorbeeld video of computers)).

De objectmanager dient, voordat er tot betaling van de laatste termijn aan de kunstenaar wordt overgegaan, de onderhoudsinstructie op haar kwaliteit te toetsen; daarbij dient ook het advies van de adviseur

beeldende kunst betrokken te worden. Zo nodig kan met de kunstenaar overlegd worden hoe de instructie bijgesteld kan worden. Dit alles is in het belang van een goed beheer van veelal kostbare kunstwerken.

Eindoplevering

De eindoplevering bestaat uit:

- een schriftelijke kennisgeving van de kunstenaar dat het kunstwerk gereed is en dat bij de eerste oplevering gebleken gebreken of onvolkomenheden zijn verholpen
- een onderhoudsinstructie van de kunstenaar met aanwijzingen voor het onderhoud, gegevens en bijzonderheden met betrekking tot de gebruikte materialen inclusief eventuele kleurnummers en gegevens met betrekking tot de toeleveranciers.

Bij de eindoplevering zal de adviseur beeldende kunst opdracht geven aan een fotograaf om beeldmateriaal van het gerealiseerde kunstwerk te maken. De kosten voor het documenteren kunnen na goedkeuring van de adviseur beeldende kunst rechtstreeks bij de projectmanager worden gedeclareerd. De projectmanager reserveert daarvoor bij de vaststelling van het kunstbudget een bedrag (richtlijn Arbm 2008: € 1000,- voor fotografie).

De projectmanager zal op advies van de adviseur beeldende kunst de oplevering van het kunstwerk schriftelijk bevestigen aan de kunstenaar (proces verbaal van oplevering), waarmee tevens het eigendom van

het kunstwerk wordt overgedragen aan de opdrachtgever, de Rijksgebouwendienst. Vervolgens kan de kunstenaar de laatste termijn van de uitvoering en het restant van het honorarium in rekening brengen.

Met het aangaan van de opdracht, geeft de kunstenaar de Rijksgebouwendienst het recht tot het gebruik van de documentatie van het kunstwerk voor onder andere publicaties. Is de kunstenaar aangesloten bij Beeldrecht dan moet over het gebruik van afbeeldingen apart met de Stichting Beeldrecht worden onderhandeld (NB!: afbeeldingen mogen altijd zonder nadere toestemming gebruikt worden voor actuele berichtgeving).

De kunstenaar behoudt het geestelijk eigendom van het kunstwerk. De kunstenaar mag echter geen gelijke of soortgelijke kunstwerken maken. Van een soortgelijk kunstwerk is sprake als dit zodanig lijkt op het eerste kunstwerk dat er redelijkerwijs niet kan worden gesproken van een nieuw oorspronkelijk werk. De kunstenaar kan met betrekking tot het kunstwerk aan opdrachtgever licenties verlenen.

Als de opdrachtgever, of de beeldend kunstenaar, nadere afspraken willen maken over auteursrechtelijke aspecten, dan verdient het aanbeveling dat te regelen voordat de opdracht tot uitvoering van het kunstwerk is gegeven. De kunstenaar moet hierbij wel nagaan of deze overeenkomen met eventuele afspraken die hij heeft met Stichting Beeldrecht of andere organisaties

aan wie hij de behartiging van auteursrechten heeft overgedragen.

Nazorg

Indien het kunstwerk na korte tijd gebreken vertoont die bij oplevering niet zichtbaar waren, bestaat de mogelijkheid de kunstenaar aansprakelijk te stellen. Ook kan het gebeuren dat een kunstwerk beschadigd is en hersteld moet worden. Wanneer het kunstwerk zo ernstig is beschadigd dat herstel onmogelijk is, zullen de restanten met het oog op het persoonlijkheidsrecht van de kunstenaar in overleg met de adviseur beeldende kunst worden verwijderd.

Procedure m.b.t. de overdracht van de realisatiefase naar de beheerfase

Bij de overdracht van een kunstwerk naar de directie Beheer (of binnen de directie Beheer) dienen er digitale foto's van het kunstwerk te worden overgedragen. Naast deze fotobestanden dient er een excelbestand te worden aangeleverd, met daarin de benodigde kunstgegevens. Dit excelbestand is op te vragen bij de tekeningbeheerder van de directie Beheer.

De objectmanager accepteert alleen de overdracht als de aangedragen bestanden volledig zijn. De objectmanager draagt de bestanden vervolgens over aan de tekeningbeheerder op zijn of haar vestiging. De tekeningbeheerder draagt zorg voor het

importeren van de kunstbestanden in de beheeromgeving Projectwise.

Deze procedure wordt opgenomen in de bestaande overdrachtsafspraken (negen stappenplan) tussen de directies Projecten en Beheer. Sturing op deze afspraken vindt plaats vanuit de lijn.

Beheerfase

De directie Beheer van de Rijksgebouwendienst is verantwoordelijk voor het onderhoud van beeldende kunst. De afnemer (de klant) is verantwoordelijk voor het dagelijks beheer en voor de kosten van evt. vervangingen "einde levensduur", conform de RTB. *

Het planmatig onderhoud van beeldende kunst wordt gekoppeld, los van het feit of deze geïntegreerd is of niet, aan het onderhoud van de gebouwen.

Het planmatig onderhoud van kunstwerken, vervaardigd in het kader van de percentageregeling, bij gehuurde gebouwen, gaat na de huurperiode over naar de eigenaar van het gebouw als het kunstwerk aanwezig blijft in het gebouw. Onderhoud aan een kunstwerk betekent instandhouding en niet volledige vervanging bij natuurlijk verval.

* - dagelijks beheer => afnemer
- dagelijks onderhoud (instandhouden) => RGD
- vervangen => uitvoering -> RGD
=> kosten -> afnemer

De taakverdeling tussen de Rijksgebouwendienst en de klant staat beschreven in de regeling taakverdeling beheer (RTB). Het beheer en onderhoudsplan noemt de afspraken over de tijdelijkheid of het maximale onderhoudsbudget van de instandhouding van (zeer) onderhoudsgevoelige of tijdelijke kunst.

De kunstwerken kunnen door gebruik, lichtinval en weersinvloeden, etc. in technische zin sneller verouderen. Vanzelfsprekend kunnen er geen museale condities worden geschapen en moet men soms rekening houden met een beperktere levensduur dan oorspronkelijk beoogd.

Pilot: de percentageregeling bij DBFM(O)-contracten

Ook bij DBFM(O)*-contracten (geïntegreerde contracten waarin ontwerp, realisatie, financiering, onderhoud en eventueel ook de facilitaire dienstverlening worden gecombineerd) wordt de percentageregeling toegepast. Deze toepassing heeft vooralsnog het karakter van pilots.

Het traject van voorbereiding en uitvoering van de kunst opdrachten wordt ingezet na de gunning van de opdracht aan een van de inschrijvende consortia.

1. Rolverdeling Staat en Consortium

Een deel van de verantwoordelijkheden die in dit Handboek bij het Rijk rusten verschuift naar het consortium.

Het consortium (opdrachtnemer) is verantwoordelijk voor:

- het ontwerp,
- de uitvoering,
- de financiering (het consortium neemt in zijn beschikbaarheidsvergoeding een kunstbudget op, waarvan de raming van de investeringskosten is gebaseerd op de richtlijnen van dit handboek en gebruik makend van de hierin opgenomen tabellen. Dit budget is exclusief advieskosten, zoals de kosten van een kunstadviseur, inclusief fotografie van de gerealiseerde

- kunstwerken ten behoeve van de archivering van het Atelier Rijksbouwmeester) en
- het onderhoud van de te realiseren kunst.

Het Rijk (opdrachtgever):

- stelt technische en inhoudelijke eisen aan de te realiseren kunst die, met de verplichting tot de uitvoering van de percentageregeling vermeldt wordt in de Outputspecificatie en die na de gunning door de kunstcommissie binnen het in de outputspecs aangegeven kader nader worden ingekeurd
- stelt eisen aan de deskundigheid van de kunstadviseur die namens het consortium is belast met de uitvoering van de kunstregeling
- formuleert financiële, juridische en procedurele randvoorwaarden in de aanbestedingsdocumenten.

2. Toetsing

Het Rijk toetst of aan de vooraf aangegeven kaders wordt voldaan v.w.b.:

de door het consortium voor te leggen plannen voor de kunst opdrachten (de opdrachtformulering) aan de geformuleerde eisen de door het consortium geselecteerde kunstenaars voor de opdrachten

- de verschillende fasen van ontwerp (VO en DO) en uitvoering van de kunst, en een onderhoudsplan waarin wordt aangegeven dat de kunstwerken regelmatig

* Design, Build, Finance, Maintain, Operate

worden geïnspecteerd en onderhouden door een deskundige op het gebied van onderhoud aan beeldende kunst.

Deze toetsing vindt plaats in een door het consortium in te stellen Kunstcommissie waarin naast de procesmanager in ieder geval een kunstadviseur van de Rijksbouwmeester en een vertegenwoordiging van de gebruikers zijn vertegenwoordigd.

Van de zijde van het consortium kan de architect of in voorkomende gevallen tuin- of landschapsarchitect worden gevraagd om de inpassing van de kunst in de architectuur nader toe te lichten.

De Kunstcommissie kan, voor zover er eisen t.a.v. de kunst in de Outputspecificatie zijn opgenomen, de opdrachtgever adviseren voorstellen geheel of gedeeltelijk af te keuren, wijzigingen voor te stellen en bij twijfel atelierbezoeken afleggen.

Ook hier is het belangrijk dat geen van de partijen na het besluit van goedkeuring onoverkomelijke bezwaren blijft houden tegen de keuze van de kunstenaar of de te realiseren kunst.

3. Beoordelingscriteria

Hoewel er geen algemene normen zijn waaraan de kwaliteit van kunst eenvoudigweg kan worden afgemeten, spelen de volgende criteria bij de beoordeling een rol:

- oorspronkelijkheid,
- zeggingskracht,

- consistentie en ontwikkeling in relatie tot het oeuvre van de kunstenaar,
- beeldende kwaliteiten in relatie tot de omgeving,
- technische kwaliteiten en eisen met betrekking tot de duurzaamheid van het werk,
- de betekenis van het werk in relatie tot inhoudelijke context, waarbij de kunst niet in strijd zal zijn met de (kern)waarden van de rijksdiensten, zoals transparantie, ingetogenheid, mensvriendelijkheid en integriteit.

Bij de voordracht van kunstenaars wordt naast bovengenoemde kwaliteiten ook gelet op de inhoudelijke visie van de kunstenaar in relatie met de gegeven context en de professionele ervaring van de kunstenaar. In voorkomende gevallen kan door het Rijk worden besloten om een kans te geven aan een talentvolle jonge kunstenaar indien er voldoende vertrouwen is in het behalen van een goed resultaat.

4. Eigendom van de kunsttoepassing

De Rijksgebouwendienst blijft eigenaar van de kunsttoepassing. Ook als de opdrachtnemer voor het onderhoud zorgt. Dit moet bij PPS projecten juridisch worden vastgelegd.

Afstoot, sloop en herplaatsing van kunstwerken

Voordat een gebouw wordt afgestoten, verbouwd of gesloopt, is het van belang ruim van tevoren vast te stellen of er kunst is gerealiseerd. Als er kunst in het geding is, is het zaak om in een vroeg stadium overleg te voeren met de collectiemanager beeldende kunst van het Atelier rijksbouwmeester.

Hiervoor zijn twee belangrijke redenen:

1. de gerealiseerde kunst is mogelijk van uitzonderlijk belang en moet voor de Staat der Nederlanden behouden worden;
2. afstoting van de gerealiseerde kunst heeft mogelijk juridische en financiële consequenties (zie bijlage Auteursrecht).

Verplaatsing, bewerking of afstoting van het kunstwerk kan slechts met instemming van de kunstenaar of diens rechtsoptvolgers gebeuren!

Geïntegreerde kunstwerken

In principe geldt de regel dat geïntegreerde kunstwerken die aard- en nagelvast zijn, bij afstoot worden mee verkocht met het gebouw en bij sloop idem dito. Er zijn echter situaties denkbaar waarbij dit niet gewenst is i.v.m. de culturele of financiële waarde van het werk, in dat geval zal de mogelijkheid van herplaatsing onderzocht worden.

Autonome kunstwerken

a. Niet-plaatsgebonden kunstwerken
Autonome kunstwerken die niet aard- of nagelvast zijn, kunnen indien zij niet specifiek voor het gebouw/terrein zijn vervaardigd uit het gebouw worden verwijderd en worden herplaatst.

b. Plaatsgebonden kunstwerken
Indien het kunstwerken betreft die niet aard- en nagelvast aan het gebouw zijn verbonden, maar wel voor die specifieke locatie (plaatsgebonden) zijn gemaakt dient een goede oplossing gezocht te worden in overleg met de collectiemanager beeldende kunst en de nieuwe eigenaar.

In het geval van sloop, afstoot of herplaatsing is de opdrachtgever verplicht de kunstenaar, indien de kunstenaar redelijkerwijs bereikbaar of te achterhalen is op of via het aan de opdrachtgever bekende adres:

- op de hoogte te stellen van de voornemens van de opdrachtgever met het kunstwerk;
- de kunstenaar in de gelegenheid te stellen het kunstwerk in de staat van dat moment te documenteren;
- in overleg met de kunstenaar of diens rechtsoptvolgers mogelijke opties te onderzoeken en te bespreken wat er met het kunstwerk zal gebeuren. In veel gevallen zal op deze wijze een oplossing

sing gevonden worden die voor alle partijen bevredigend is. Is het kunstwerk ontworpen of gemaakt door meerdere kunstenaars dan moet met alle makers afzonderlijk overeenstemming worden bereikt.

Indien de hiervoor genoemde stappen zijn doorlopen en er geen mogelijkheid is om redelijkerwijs tot overeenstemming te komen, dienen de volgende mogelijkheden nog te worden onderzocht:

- een andere geschikte plek vinden voor het kunstwerk (eventueel tijdelijke opslag), of een andere geschikte bestemming vinden voor het kunstwerk (bijvoorbeeld Instituut Collectie Nederland, Ministerie van OCW), of
- het kunstwerk aan de kunstenaar teruggeven.

Voor zover redelijkerwijs het niet mogelijk is tot een oplossing te komen, is de opdrachtgever (na zorgvuldig de voorgaande stappen te hebben doorlopen en schriftelijk verslag hiervan gedaan te hebben en na het kunstwerk kwalitatief voldoende en compleet te hebben gedocumenteerd) bevoegd het kunstwerk te vernietigen.

Bij afstoot zal het in enkele gevallen noodzakelijk zijn te overleggen met de Dienst der Domeinen, die de gebouwen vaak nog enige tijd in beheer heeft, na afstoot door de Rijksgebouwendienst.

Bij overdracht van gebouwen waarbij kunst is gerealiseerd, heeft de Rijksgebouwendienst de morele plicht de

nieuwe eigenaar te melden, dat de gerealiseerde kunst onder de Auteurswet valt en daarom niet verplaatst, bewerkt of afgestoten mag worden, zonder de instemming van de kunstenaar of zijn erfgenamen en/of andere rechthebbenden.

Bij de overdracht van het kunstwerk wordt tevens het beheer en onderhoud overgedragen. De kunstenaar moet, ook als het werk al vele jaren geleden is opgeleverd, binnen de grenzen van het redelijke toegang houden tot het werk.

Bij verbouw, renovatie of gedeeltelijke sloop van gebouwen kunnen (delen van) kunstwerken gevonden worden die door al dan niet legale ingrepen van (vroegere) huurders/gebruikers en beheerders uit het zicht zijn verdwenen (bijvoorbeeld: overpleistering van een muurschildering). Vanzelfsprekend moeten de werkzaamheden dan worden opgeschort tot dat duidelijk is welke kunstenaar het werk heeft gemaakt. Immers, de kunstenaar of rechthebbenden moet(en) instemmen met de plannen die men wil gaan uitvoeren.

Vernietiging is onomkeerbaar! Inzichten in wat de moeite waard is om te behouden veranderen in de tijd. Vernietiging kan daarom alleen maar een uiterste stap zijn, die in beginsel zoveel mogelijk moet worden vermeden.

Bijlagen

Kunstabudget en honorarium

€ 20.000,00	31,45%	€ 6.290,00
€ 25.000,00	31,10%	€ 7.775,00
€ 30.000,00	30,75%	€ 9.225,00
€ 35.000,00	30,40%	€ 10.640,00
€ 40.000,00	30,05%	€ 12.020,00
€ 45.000,00	29,70%	€ 13.365,00
€ 50.000,00	29,35%	€ 14.675,00
€ 55.000,00	29,00%	€ 15.950,00
€ 60.000,00	28,65%	€ 17.190,00
€ 65.000,00	28,30%	€ 18.395,00
€ 70.000,00	27,95%	€ 19.565,00
€ 75.000,00	27,60%	€ 20.700,00
€ 80.000,00	27,25%	€ 21.800,00
€ 85.000,00	26,90%	€ 22.865,00
€ 90.000,00	26,55%	€ 23.895,00
€ 95.000,00	26,20%	€ 24.890,00
€ 100.000,00	25,85%	€ 25.850,00
€ 105.000,00	25,50%	€ 26.775,00
€ 110.000,00	25,15%	€ 27.665,00
€ 115.000,00	24,80%	€ 28.520,00
€ 120.000,00	24,45%	€ 29.340,00
€ 125.000,00	24,10%	€ 30.125,00
€ 130.000,00	23,75%	€ 30.875,00
€ 135.000,00	23,40%	€ 31.590,00
€ 140.000,00	23,04%	€ 32.270,00
€ 145.000,00	22,70%	€ 32.915,00
€ 150.000,00	23,05%	€ 33.525,00
€ 155.000,00	22,35%	€ 34.100,00
€ 160.000,00	21,65%	€ 34.640,00
€ 165.000,00	21,30%	€ 35.145,00
€ 170.000,00	20,95%	€ 35.615,00
€ 175.000,00	20,60%	€ 36.050,00
€ 180.000,00	20,25%	€ 36.450,00
€ 185.000,00	19,90%	€ 36.815,00
€ 190.000,00	19,55%	€ 37.145,00
€ 195.000,00	19,20%	€ 37.440,00
€ 200.000,00	18,85%	€ 37.700,00
€ 205.000,00	18,50%	€ 37.925,00
€ 210.000,00	18,15%	€ 38.115,00
€ 215.000,00	17,80%	€ 38.270,00
€ 220.000,00	17,45%	€ 38.390,00
€ 225.000,00	17,10%	€ 38.475,00

BTW-tarieven

Hoofdprestatie

De realisatie van beeldende kunst bij rijksgebouwen is in de overeenkomst de hoofdprestatie. De voorliggende fasen, het maken van een schetsontwerp en een definitief ontwerp, zijn enkel van bijkomende aard en volgen het BTW-regime van de hoofdprestatie. Deze zienswijze is in het verleden door zowel het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen, arrest van 25 februari 1999, nummer C-349/96 (Card Protection Plan) als de Belastingdienst verwoord, onder verwijzing naar een tweetal arresten van de Hoge Raad (HR 5 april 1978, nr. 18 593, BNB 1978/124 en HR 18 januari 1984, nr. 22 112, BNB 1984/77).

Ook wanneer een opdracht tussentijds wordt beëindigd, is op basis van het arrest van het Hof van Justitie van 15 december 1993, nummer C-63/92 (Lubbock Fine & Co) in samenhang met het hierboven aangehaalde arrest van 25 februari 1999, nog steeds sprake van een prestatie. Het Hof van Justitie is van mening dat door een zelfde overeenkomst geschapen betrekkingen niet mogen worden opgesplitst. Dit betekent dat de verschillende fasen van het project niet een ander BTW-regime dienen te volgen wanneer het project vroegtijdig wordt beëindigd.

Opdrachten voor het maken van een ideeën-schets staan op zichzelf en hebben geen direct verband met de hoofdprestatie. Deze opdrachten worden daarmee afzonderlijk beoordeeld voor de bepaling van het BTW-percentage.

Goederen en diensten

Voor de bepaling van het BTW-percentage is tevens van belang of de prestatie van de kunstenaar een levering is of een dienst. Om te bepalen of handelingen leveringen van goederen zijn dan wel diensten, dienen volgens jurisprudentie van het Hof van Justitie alle omstandigheden waaronder de handelingen worden verricht in aanmerking te worden genomen om daaruit de kenmerkende elementen naar voren te halen (Faaborg Gelting Linien A/S, Hof van Justitie 2 mei 1996, zaak C-231/94).

Uit deze jurisprudentie en overigens ook uit correspondentie met de Belastingdienst, kan worden afgeleid dat werkzaamheden door de kunstenaars als een levering kunnen worden aangemerkt wanneer de werkzaamheden resulteren in de fysieke overdracht van een kunstwerk, waarbij het kunstwerk niet wordt aangebracht aan een onroerende zaak (niet geïntegreerde kunst).

Autonoom of geïntegreerd kunstwerk

Wanneer een kunstwerk wordt aangebracht aan een onroerende zaak, is het mogelijk dat sprake is van een levering. Op grond van artikel 3, eerste lid, onderdelen c van de Wet op de omzetbelasting 1968 (hierna: Wet OB) is sprake van een levering wanneer door werkzaamheden een nieuwe onroerende zaak is ontstaan dan wel een nieuw zelfstandig onderdeel van een onroerende zaak is ontstaan. Bij het aanbrengen van geïntegreerde kunst aan gebouwen is er geen sprake van een nieuwe onroerende zaak dan wel een nieuw zelfstandig gedeelte van een onroerende zaak.

Overzicht kunstwerken

Op grond van post a.29 van de bij de Wet OB behorende Tabel I is de levering van kunstvoorwerpen door de kunstenaar zelf en de invoer van kunstwerken door een ieder onderworpen aan het verlaagde BTW-tarief van 6%. Wat onder een kunstwerk moet worden verstaan, wordt geregeld in post 1 van bijlage J van de Uitvoeringsbeschikking omzetbelasting 1968. Post 1 verstaat onder kunstwerken in de zin van post a.29 van de bij de Wet OB behorende Tabel I het navolgende:

- a. schilderijen, collages en dergelijke decoratieve platen, schilderijen en tekeningen geheel van de hand van de kunstenaar, met uitzondering van bouwtekeningen en andere tekeningen voor industriële, commerciële, topografische en dergelijke doeleinden en van met de hand versierde voorwerpen evenals van beschilderd doek voor theatercoullissen, voor achtergronden van studio's of voor dergelijk gebruik;
- b. originele gravures, originele etsen en originele litho's, dat wil zeggen een of meer door de kunstenaar geheel met de hand vervaardigde platen, die in een beperkte oplage rechtstreeks in het zwart of in kleuren zijn afgedrukt, ongeacht het materiaal waarop dit afdrukken is geschied en ongeacht de gevolgde techniek, met uitzondering van de mechanische en van de fotomechanische reproductietechniek;
- c. originele standbeelden en origineel beeldhouwwerk, ongeacht het materiaal waarvan zij vervaardigd zijn, mits het werk geheel van de hand van de kunstenaar is; afgietsels van beeldhouwwerken in een oplage van maximaal acht exemplaren, die door de

kunstenaar of diens rechthebbenden wordt gecontroleerd;

- d. tapisserieën en wandtextiel, met de hand vervaardigd volgens originele ontwerpen van kunstenaars, mits er niet meer dan acht exemplaren van elk zijn;
- e. unieke voorwerpen van keramiek, geheel van de hand van de kunstenaar en door hem gesigineerd;
- f. emailwerk op koper, geheel met de hand vervaardigd tot maximaal acht genummerde en door de kunstenaar of het atelier gesigineerde exemplaren, met uitsluiting van sieraden, juwelen en edelsmeedwerk;
- g. foto's die genomen zijn door de kunstenaar, door hem of onder zijn toezicht zijn afgedrukt, gesigineerd en genummerd, met een oplage van maximaal 30 exemplaren voor alle formaten en dragers samen.

Kunstvoorwerpen die onder bovengenoemde post vallen moeten zijn gemaakt door een kunstenaar. Van belang is daarom te bepalen of de desbetreffende ondernemer de hoedanigheid van kunstenaar heeft. Dit begrip houdt volgens de Hoge Raad (HR 21 december 2001, nr. 36 982, BNB 2002/100, VN 2002/2.27) niet meer in dan dat het om een schilderstuk of tekening als kunstvoorwerp moet gaan. Het gaat daarom niet om enige kwaliteit van de maker.

Over de levering van bovengenoemde kunstwerken, welke plaatsvindt in Nederland, is 6% BTW verschuldigd.

Binnen- en buitenlandse kunstenaars

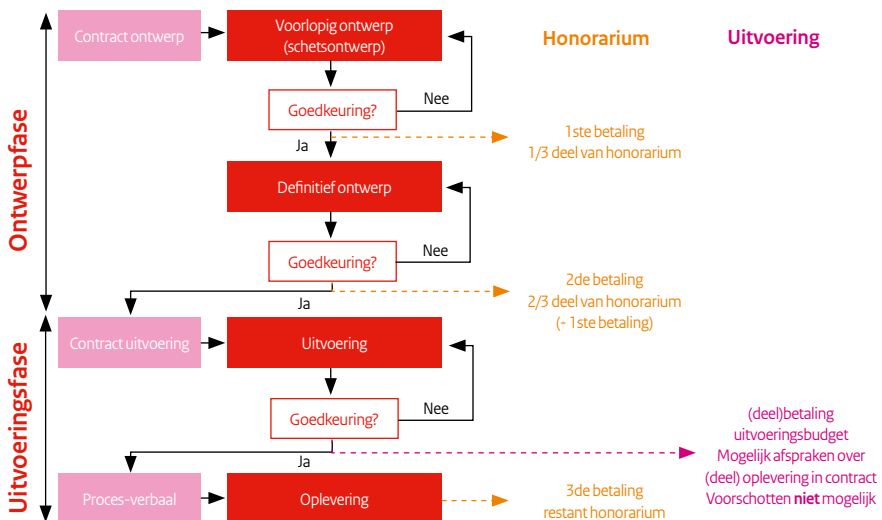
Is de kunstenaar een in Nederland gevestigde ondernemer of heeft de kunstenaar in Nederland een vaste inrichting, bijvoorbeeld

een atelier, van waaruit hij zijn prestaties ver-richt, dan dient hij een factuur uit te reiken met BTW. In andere gevallen is de verleggingrege-ling van artikel 12, derde lid van de Wet OB van toepassing. Dit betekent dat de buitenlandse kunstenaar een factuur uitreikt zonder BTW en de Rijksgebouwendienst vervolgens in zijn periodieke aangifte BTW over het gefactureerde bedrag aangeeft.

Betalingstermijnen

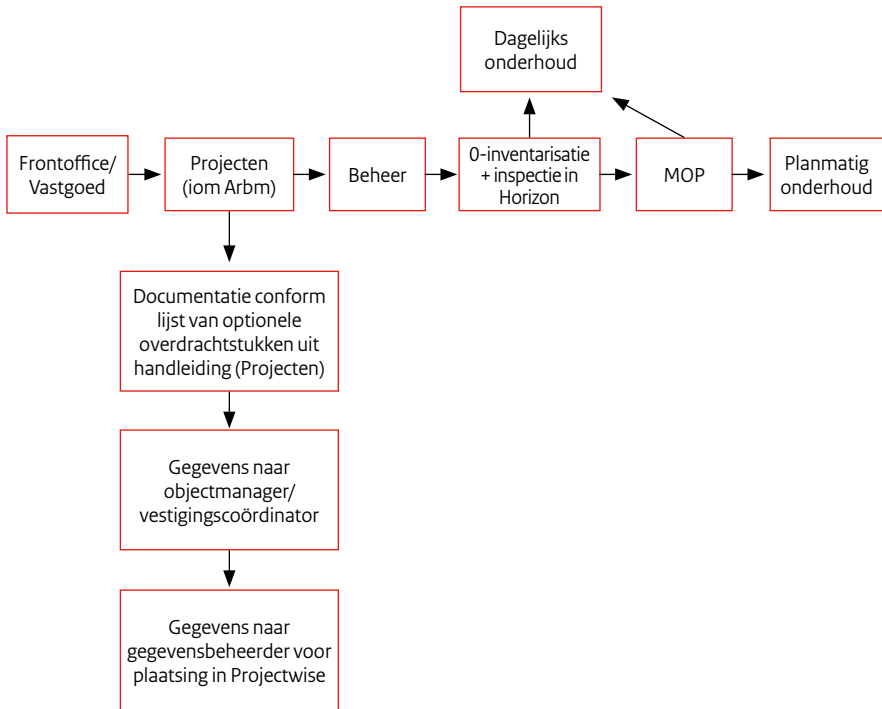
Bij de betalingstermijnen wordt onderscheid gemaakt tussen de betaling van het honorarium en betaling van het uitvoeringsbudget. Het honorarium wordt in drie delen achteraf na goedkeuring van de voorgaande fase betaald.

- 1/3 deel van het totale honorarium na goedkeuring van het voorlopig ontwerp, en maximaal €3.200,-;
 - 2/3 deel van het totale honorarium na goedkeuring van het definitief ontwerp en het concept beheer en onderhoudsplan; restant van het totale honorarium na goedkeuring van de eindoplevering van het kunstwerk.
- Voor de betaling van het uitvoeringsbudget geldt dat de kunstenaar bij het definitief ontwerp een begroting en een betalingsregeling voor het uitvoeringsbudget moet geven. In de betalingsregeling kunnen deeloplevingen worden beschreven, waarbij delen van het uitvoeringsbudget beschikbaar komen voor de kunstenaar na oplevering. Als regel geldt dat de Rijksgebouwendienst geen voorschotten verstrekt.

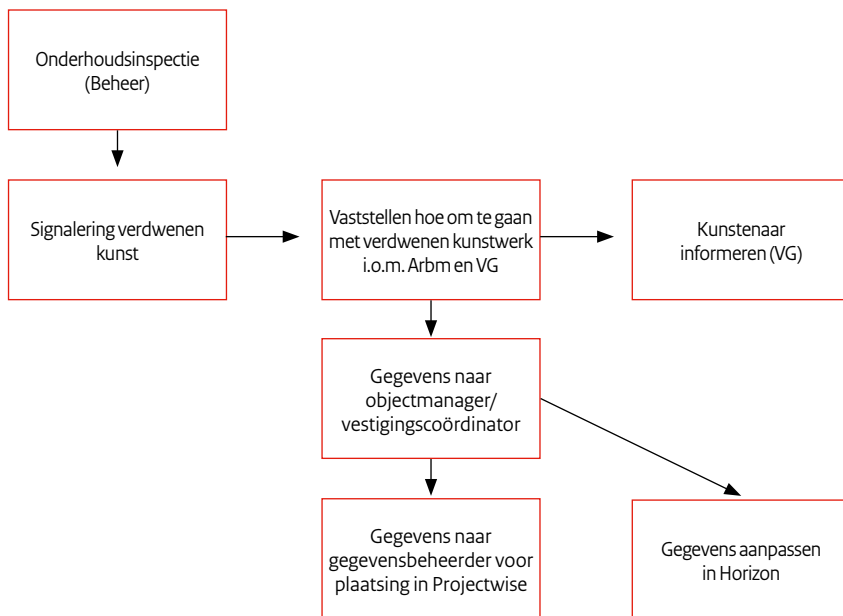
Stroomschema's kunstbeheer

Oplevering nieuw kunstwerk

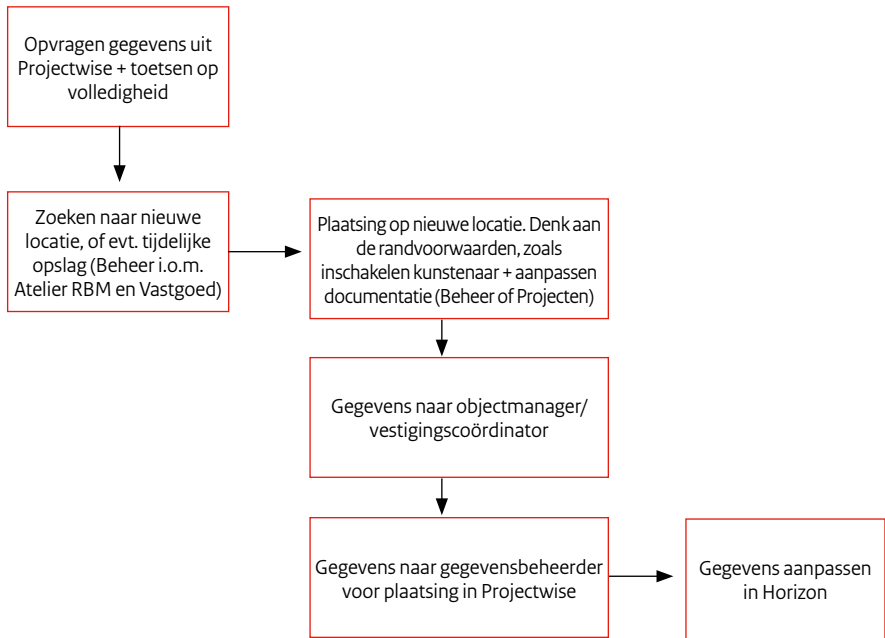
Stroomschema kunstbeheer

Wat te doen in geval van verdwenen kunst

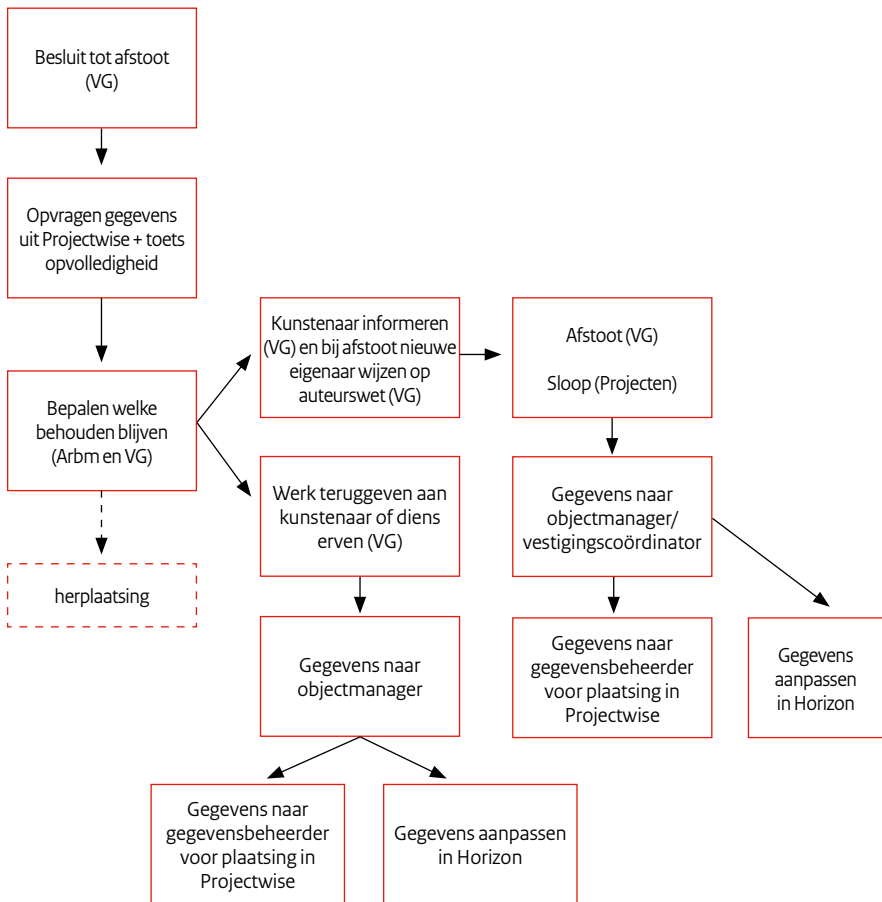
Stroomschema kunstbeheer

Herplaatsing van een kunstwerk

Stroomschema kunstbeheer

Wat te doen met kunst bij afstoot / sloop van een pand

Auteursrecht

In deze bijlage worden in het kort enkele relevante aspecten van het auteursrecht beschreven. De Auteurswet beschermt de kunstenaar tegen onzorgvuldigheid in geval van verplaatsing, bewerking, afstoting (in sommige gevallen vernietiging) of ongeoorloofde exploitatie van het kunstwerk. Het auteursrecht maakt onderscheid tussen integriteitrechten en vermogens- of exploitatierechten.

De integriteitrechten, ook wel morele of persoonlijkheidsrechten genoemd, zijn onlosmakelijk met de kunstenaar verbonden. Het doel van de integriteitrechten is de goede naam van de kunstenaar te beschermen. Tast men het werk aan dan tast met de integriteit van de kunstenaar aan. De maker behoudt altijd het geestelijk eigendom. Dit geestelijke eigendom is niet overdraagbaar: het is een onvervreemdbaar recht. De integriteitrechten houden voor de maker onder andere in:

- het recht zich te verzetten tegen verplaatsing, bewerking of afstoting van het werk wanneer dit tot aantasting van de eer of naam van de maker zou leiden;
- het recht zich te verzetten tegen openbaarmaking zonder naamsvermelding.

Van aantasting van de integriteitrechten kan bijvoorbeeld sprake zijn in de volgende gevallen:

- ernstig achterstallig onderhoud waarbij het acceptabele redelijkerwijs wordt overschreden;

- verplaatsing van een kunstwerk dat speciaal voor een bepaalde locatie is vervaardigd, waarbij de omgeving aanzienlijk anders is dan de omgeving waarin het kunstwerk oorspronkelijk was geplaatst;
- bewerking en/of restauratie zonder overleg met de kunstenaar;
- het buiten gebruik stellen van (een deel van) het werk (bijvoorbeeld een video- of computerwerk).

Het vermogens- of exploitatierecht maakt het kunstwerk tot een bezit dat geheel of gedeeltelijk kan worden overgedragen, verhandeld of vererfd. De Auteurswet geeft de kunstenaar of diens rechtverkrijgende het uitsluitend recht om een werk openbaar te maken en te veelevoudigen.

Openbaarmaking betekent het plaatsen in de openbare ruimte, het tentoonstellen of bijvoorbeeld het tonen op televisie. Veelevoudiging bestrijkt het gebied van het maken van meerdere exemplaren van een werk (bijvoorbeeld een werk in oplage, replica's van een beeld, etc.) tot de reproductie van een werk in boeken, tijdschriften of brochures.

Het exploitatierecht kan worden overgedragen. We spreken dan van het in licentie geven. Er kan sprake zijn van een exclusieve of niet-exclusieve licentie. Voor een licentie hoeft niet altijd te worden betaald.

Van aantasting van de exploitatierechten kan bijvoorbeeld sprake zijn als:

- afbeeldingen van het (schets-)ontwerp of het gerealiseerde ontwerp worden gebruikt zonder dat de kunstenaar hiervoor toestemming heeft gegeven.

Normaal gesproken heeft de kunstenaar de Rijksgebouwendienst contractueel gemachtigd tot het niet-exclusieve gebruik van afbeeldingen van het werk. Is de kunstenaar echter aangesloten bij Beeldrecht dan moet over het gebruik van afbeeldingen apart met de Stichting Beeldrecht worden onderhandeld (NB!: afbeeldingen mogen altijd zonder nadere toestemming gebruikt worden voor actuele berichtgeving);

- de opdrachtgever of de huurder/gebruiker kopieën van het gerealiseerde kunstwerk maakt voor eigen gebruik, bijvoorbeeld als relatiegeschenk.

Het auteursrecht vervalt na 70 jaar te rekenen vanaf het sterfjaar van de maker van het kunstwerk. Gedurende die periode blijft het persoonlijkheidsrecht bestaan, indien de maker zijn hier bedoelde bevoegdheden bij testament of codicil aan een erfgenaam heeft toegekend.

Definities

Bouw- en investeringskosten: Bij verbouw gaat het om toevoegingen van functionaliteit en of m² en niet om onderhoud en vervanging van installaties en inbouw-pakket. De bouwkosten omvatten zowel de bouwkundige als installatiekosten maar zijn exclusief afnemerszaken.

Voorwaarde: de investering in gebouwinstallaties bedraagt minder dan 50% van de bouwkosten.

Zie tevens voor de definitie van de bouw- en investeringskosten het blad MIR van de z.g. Rekenmethode voor Rijksgebouwen.

Voorlopig ontwerp: een in het kader van de overeenkomst gemaakt eerste ontwerp voor het te vervaardigen kunstwerk, aan de hand waarvan de opdrachtgever een duidelijk beeld krijgt van wat de kunstenaar voor ogen staat met betrekking tot de vormgeving en materiaalkeuze van het te realiseren kunstwerk en duidelijk inzicht krijgt in de verhouding van het kunstwerk tot zijn omgeving.

Definitief ontwerp: een nadere uitwerking van het schetsontwerp, die een totale beoordeling van het tot stand te brengen kunstwerk in al zijn onderdelen mogelijk maakt.

Honorarium: de vergoeding, inclusief BTW, die de opdrachtgever met de kunstenaar overeenkomt te betalen voor de door de kunstenaar en/of door hem in te schakelen derden te leveren creatieve prestatie (inclusief het maken van een maquette/model e.d.), evenals eventuele onderzoek, coördinatie, overleg en/of voorlichting.

Uitvoeringsbudget: het totale bedrag dat voor de vervaardiging van het kunstwerk ter beschikking is gesteld exclusief het honorarium en inclusief BTW.

Geïntegreerde kunst: Kunstwerken die aard- en nagelvast verbonden zijn met hun omgeving. Bij in de bouw geïntegreerde kunst (vloeren, tegelwerken en dergelijke) is het Kunstbudget bestemd voor het honorarium van uitsluitend de beeldend kunstenaar (en uitdrukkelijk niet voor het honorarium van de architect!), de uitvoering van het kunstwerk en de eventuele extra kosten die de kunsttoepassing vergt boven de kosten van het bouwwerk wanneer de realisering van het kunstwerk niet zou plaatsvinden.
Fysieke verplaatsing is niet mogelijk.

Autonome kunst: Kunstwerken die door middel van opdrachten/aankopen worden verworven. Deze categorie is conceptueel niet verbonden met zijn omgeving, hoewel

zij wel voor een speciale locatie is aangekocht. Fysieke verplaatsing is beperkt toelaatbaar.

Plaatsgebonden kunst: Kunstwerken die door middel van een opdracht zijn gerealiseerd (zie onder geïntegreerde kunst) en die inhoudelijk en in hun verschijningsvorm plaatsgebonden zijn. Fysieke verplaatsing is in principe ongewenst en is slechts mogelijk na instemming van de kunstenaar.

Beheer en onderhoudsplan: bevat een duidelijke onderhoudsinstructie. Het noemt de afspraken over de tijdelijkheid of het maximale onderhoudsbudget van de instandhouding van (zeer) onderhoudsgevoelige of tijdelijke kunst. Daarnaast wordt vermeld welke materialen er zijn gebruikt (kleurnummers) en welke leveranciers er hebben meegewerkt aan het kunstwerk.

DBFMO = Design – Build – Finance – Maintain – Operate

Literatuurverwijzing

- BTW-regelgeving ten aanzien van de aankoop van kunst door de RGD , 2003 (Intern onderzoek uitgevoerd door Ernst & Young Tax Advisers)
- De Landelijke Algemene Voorwaarden Kunstopdrachten, 2002 (Kunstenaars&Co)
- Handboek Beeldende Kunst, 1997 (RGD, Bureau Rijksbouwmeester, Adviseurs Beeldende Kunst)
- 'n Beeld van een Opdracht, Alles over kunstopdrachten, 1995 (Beroepsvereniging van Beeldende Kunstenaars)
- Staatscourant, 19 december 1983, nr. 246/ nr. 17.10.90534

Dit is een publicatie van: **Ministerie van VROM**
Rijnstraat 8 | 2515 XP Den Haag | www.vrom.nl

